

DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9\(182\).25](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.9(182).25)
УДК: 796.062.4:355.237.3

Климович В.Б.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
старший викладач фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів, <https://orcid.org/0000-0003-4678-5002>

Чайка О.І.

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, завідувачка навчальним кабінетом (0,25 професора)
кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-6340-1907>

Большаков О.О.

старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Військового
інституту танкових військ Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-2049-6678>

Лашта В.Б.

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, начальник циклової комісії фізичного виховання, спеціальної
фізичної підготовки і спорту Військового коледжу сержантського складу Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів, <https://orcid.org/0000-0002-8866-077X>

Єрема Д.В.

викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного
університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0003-1008-7288>

Ковальчук М.П.

старший викладач циклової комісії фізичного виховання спеціальної фізичної підготовки і спорту Військового
коледжу сержантського складу Національної академії сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів, <https://orcid.org/0009-0000-1695-9783>

Сіянко О.В.

викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки і спорту Харківського національного
університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0002-3299-3161>

ВПЛИВ ЧИННИКІВ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НА ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД У СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. Значення фізичної підготовки та постійне підтримання належного рівня бойової готовності військовослужбовців у повсякденному житті завжди відігравало важливу роль у виконанні завдань військово-професійної діяльності, а в умовах супротиву підрозділів ЗС України проти агресора РФ набуло ще більшої актуальності та пошуку шляхів вирішення важливих завдань у забезпеченні фізичної, психологічної та бойової готовності військовослужбовців до виконання завдань військово-професійної діяльності, що виникають у процесі військового навчання й виховання.

Стаття присвячена висвітленню та аналізу особистісних особливостей курсантів, які навчаються за різними спеціалізаціями та відрізняються у виконанні певних завдань військово-професійної діяльності. Також у процесі дослідження виявлено, що динаміка розвитку рухових здібностей корелює з особливостями особистості. Результати показали, що особистісні особливості курсантів мають відмінності у військово-професійній діяльності відповідно до спеціалізації навчання. При цьому особистісні особливості курсантів зумовлюють індивідуальні відмінності в динаміці розвитку основних рухових здібностей. Це у свою чергу зумовлює необхідність диференційованого підходу в системі фізичної підготовки.

Ключові слова: курсанти, військово-професійна діяльність, заклад вищої освіти, диференційований підхід, чинники.

Klymovych V., Chaika O., Bolshakov O., Lashta V., Yerema D., Kovalchuk M., Siianko O. The influence of factors of military professional activity of servicemen on a differentiated approach in the in the system of physical training of higher education institutions. The importance of physical training and constant maintenance of an adequate level of combat readiness of servicemen in everyday life has always played an important role in the performance of military professional activities, and in the context of resistance of the units of the Armed Forces of Ukraine against the aggressor of the Russian Federation, it has become even more relevant and the search for ways to solve important problems in ensuring the physical, psychological and combat readiness of servicemen to perform military professional activities arising in the process of military training and education.

The article is devoted to highlighting and analyzing the personal characteristics of cadets studying in different specializations and differing in the performance of certain tasks of military professional activity. The study also revealed that the dynamics of motor skills development correlates with personality traits. The results showed that the personal characteristics of cadets have differences in military and professional activities in accordance with the specialization of training. At the same time, the personal characteristics of cadets determine individual differences in the dynamics of the development of basic motor abilities. This, in turn, necessitates a differentiated approach in the system of physical training.

Key words: cadets, military professional activity, higher education institution, differentiated approach, factors.

Постановка проблеми. Аналіз наукових досліджень [1, 7, 9] на сьогоднішній день вказують на необхідність в удосконаленні системи професійно-прикладної фізичної підготовки курсантів військових закладів освіти.

Дослідженнями науковців [3] встановлено, що нормоване використання фізичних вправ сприяє підвищенню рівня всіх функціональних систем організму курсантів, полегшує засвоєння ними найважливіших військово-прикладних навичок, а також забезпечує підвищення резервних і адаптаційних можливостей організму у процесі військово-професійної діяльності.

Водночас, як показує практика сьогодення, вплив фізичних вправ, як правило, пов'язують із видимим формальним ефектом, тобто поки що ефективність багатьох програм з фізичної підготовки оцінюють передусім за такими критеріями, як розвиток сили, витривалості, швидкості, координаційних здібностей, спритності тощо [4]. Тобто, не достатньо представлено диференціацію фізичної підготовки у процесі формування професійно важливих якостей майбутніх офіцерів ЗС України.

Таким чином, у системі фізичної підготовки виникає потреба у пошуку інноваційних підходів (технологій) та чинників впливу удосконалення військово-професійної діяльності військовослужбовців, що становлять особливий інтерес та дають змогу прогнозувати розвиток рухових здібностей і властивостей особистості, тобто реалізацію технології випереджального впливу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці С.Романчук, А.Одерів, О.Лещинський та ін. [5, 10] вважають, що у будь-яких формах організації фізичної підготовки необхідно прагнути забезпечити набуття якомога ширшого спектра різноманітних рухових умінь і навичок, а також досягати різнобічного розвитку основних фізичних здібностей. Поряд із цим недостатньо уваги приділяється вдосконаленню системи фізичної підготовки курсантів відповідно до специфіки військово-професійної діяльності в умовах сучасного бою.

У дослідженнях багатьох науковців доведено [1, 6, 11], зазначається, що однаковий педагогічний вплив по-різному відображається на розвитку рухових якостей у представників різних конституційних типів, що у свою чергу відрізняються за морфо-функціональними та психофізіологічними особливостями, тобто соматичний тип визначає не тільки фізичний розвиток, а й фізичні якості.

Науковці О.Лесько, М.Корчагін, М.Кузнецов доводять, що у плані підвищення ефективності формування професійних якостей засобами фізичної підготовки багато хто вбачає в необхідності індивідуалізації, диференціації особистісно-орієнтованого підходу в системі фізичної підготовки, коли технологія зовнішніх впливів має співвідношення з індивідуально-психологічними особливостями курсантів [8, 9]. Саме в цьому напрямі отримано численний матеріал, що переконує в можливості оптимізації різноманіття чинників у процесі фізичної підготовки.

Разом з тим, проблема полягає в тому, що в основі вдосконалення системи фізичної підготовки здебільшого вивчаються фактори зовнішнього впливу і меншою мірою акцентується увага на індивідуально-психологічні відмінності.

Мета дослідження – проаналізувати та дослідити чинники, що зумовлюють диференціацію в системі фізичної підготовки курсантів, відповідно до умов виконання завдань військово-професійної діяльності, враховуючи їхні індивідуально-типологічні особливості.

Матеріал і методи. Для досягнення мети використовували комплекс загальнонаукових методів дослідження [2, 7]. Формування кола літературних джерел здійснювали після їхнього пошуку у базі даних Scopus, SPORT Discus, Web of Science. У дослідженні прийняло участь 83 курсанти Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, віком 19-26 років різних спеціалізацій (танкові та механізовані підрозділи, фахівців ракетних військ і артилерії та інженерних військ) та курсів навчання. Було організовано та здійснено вивчення динаміки розвитку основних фізичних якостей військовослужбовці (сили, швидкості, загальної та силової витривалості, координованості) відповідно до особистісних особливостей. Особистісні особливості курсантів досліджувалися за допомогою багатофакторного особистісного опитувальника Р. Кеттелла. Темп приросту рухових проявів розраховувався за методикою О.Броді.

Методи математичної статистики застосовувалися з метою доведення закономірностей, виявлених у процесі дослідження. Математичні та статистичні розрахунки проведено з використанням комп'ютерних програм, зокрема "Excel", "SPSS", "STATISTICA 7" в операційній системі "Windows Vista".

Всі учасники дослідження дали свою інформовану згоду на участь в експерименті: їх проводили відповідно до етичних стандартів Гельсінської декларації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження практичної діяльності дають підставу зазначити, що велике значення має вивчення не тільки професіоналізму діяльності, а й професіоналізму особистості. С.Юр'єв, О.Ольховий, В.Гунченко та ін. [1, 4] зазначають, що професіоналізм особистості залежить від рівня розвитку професійно важливих якостей суб'єкта в конкретній діяльності, тобто таких якостей особистості, які впливають на результативність діяльності. В роботах В.Климовича, А.Одєрова, С.Романчук, О.Первачука [8, 10] зазначається, що до числа чинників професійної придатності поряд зі спеціальною підготовкою входять деякі індивідуальні психофізіологічні властивості або якості, які дають змогу досить точно диференціювати випробовуваних щодо їхньої професійної придатності.

У процесі нашого дослідження ми здійснили порівняння особистісних особливостей курсантів інженерної, артилерійської підготовки і танко-технічного напрямку. Зокрема, до основних особистісних рис курсантів-інженерів та артилеристів ми віднесли як товариськість (А), розвинене абстрактне мислення (В), емоційна стабільність (С), відповідальність (G), сильна воля (Q3), стриманість (F), відкритість (Q2). Відповідно, їхню діяльність характеризує високий прояв вольових якостей, відповідальність щодо прийнятих рішень та емоційна стабільність. Натомість танкістів відрізняє товариськість (А), нормативність поведінки (G) та сміливість (H), але водночас присутність практичності (М), консерватизм, опір змінам (Q1) і конформізм, слідування за громадською думкою (Q2). У результаті відмінними рисами танкістів є емоційна стабільність, сміливість, нормативність поведінки та орієнтація на конкретну професійну діяльність.

Одночасно відмінності виявлено і стосовно взаємозв'язку динаміки рухових здібностей, з одного боку, та рис особистості з іншого. Так, темп приросту у вправі човниковий біг 10х10 м позитивно корелює з емоційною стабільністю (С) ($r=0,46$, при $P < 0,05$). Динаміка швидкісно-силових показників (стрибок у довжину з місця) негативно пов'язана з інтелектом (В) і позитивно з відкритістю (відповідно $r=0,43$, $r=0,41$, при $p < 0,05$). Темп приросту загальної витривалості (біг 3 км) позитивно корелює з такими особистісними особливостями як товариськість (А), проникливість (N), тривожність (О), самоконтроль (Q3) (відповідно $r=0,40$, $r=0,45$, $r=0,51$, $r=0,39$, за $p < 0,05$). Динаміка силової витривалості (підтягування на перекладині) негативно пов'язана з експресивністю (F) і підозрілістю (L) (відповідно $r=0,37$, $r=0,44$, при $p < 0,05$).

Наведені дані дають підставу зазначити, що динаміка розвитку рухових здібностей курсантів свідчить, що наявні в них задатки різноманітні й багатофункціональні та пов'язані з їхніми особистісними особливостями. Залежно від характеру м'язової діяльності вони можуть розвиватися в найрізноманітніших напрямках, забезпечуючи тим самим формування і вдосконалення найрізноманітніших специфічних форм рухових здібностей.

Враховуючи те, що фізична підготовка курсантів у видах Збройних сил визначається специфікою військово-професійної діяльності важливим є розробка індивідуально звернених, до того, хто навчається, навчально-виховних систем, які здатні створити умови для диференціації освіти, розвитку креативних навичок, продуктивної особистісної креативних навичок, продуктивного особистісного досвіду, що, в кінцевому підсумку дозволить формувати індивідуальний портрет майбутнього військового фахівця.

Дійсно наявні дослідження показують, що спеціальні завдання фізичної підготовки для особового складу механізованих підрозділів відрізняються від таких самих завдань льотного складу, так само характерно це буде щодо особового складу Військово-морських сил. Для перших найбільш необхідна загальна і силова витривалість, для других вектор спрямованості зовсім інший, це вдосконалення координаційних здібностей просторової орієнтації, для третіх зберегти рівновагу в умовах «заколювання», мати хорошу рухливість, вестибулярну стійкість. Відповідно до цього мають диференціюватися засоби та методи фізичної підготовки, що дають змогу повноцінно формувати в курсантів якості обраного профілю.

При цьому необхідно враховувати й те, що особистість кожного курсанта універсальна, і головним завданням навчання стає насамперед формування індивідуальності, створення необхідних умов для розвитку творчого його потенціалу. Саме індивідуальність інтегрує всі соціально цінні властивості особистості, надає їй цілісності, і її становлення передбачає творчий пошук варіантів розвитку і навчання, адекватних її можливостям і здібностям. У той час як індивідуалізація навчання передбачає диференціацію навчального матеріалу, розробку систем завдань різного рівня складності та обсягу, розробку системи заходів щодо організації процесу навчання в конкретних навчальних групах, які враховують індивідуальні особливості навчаємих. Водночас практично відсутні дослідження, що вивчають сполученість у розвитку фізичних та інтелектуальних здібностей курсантів в освітньому процесі, а це суттєво через те, що великий обсяг силових навантажень або на витривалість може значною мірою гальмувати динаміку інтелектуального розвитку.

Виникає питання, чому різноманіття наявного експериментального матеріалу не реалізується в плані індивідуалізації, диференціації в системі фізичної підготовки курсантів військових закладів освіти, як нам видається, пов'язано це з жорстким нормативним підходом в Інструкції з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України (2021), де більшу увагу звернено на власне фізичний розвиток курсантів.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження показало, що особистісні особливості курсантів мають певні відмінності відповідно до спеціалізації у військово-професійній діяльності. При цьому особистісні особливості курсантів зумовлюють індивідуальні відмінності в динаміці розвитку основних рухових здібностей. Отже, чим ширшим буде спектр досліджуваних особистісних особливостей, тим повнішим буде прогноз наявних у людини схильностей і здібностей, які найбільшою мірою реалізуються в тому чи іншому конкретно обраному виді військово-професійної діяльності. Така готовність до індивідуального ходу розвитку стає можливою, коли людиною усвідомлюється свій творчий і функціональний потенціал, резерви та ресурси інтелектуального, вольового, емоційного та фізичного розвитку.

Література

1. Гунченко ВО, Юр'єв СО, Романчук СВ, Цепляєв ЮВ, Івакін ТА, Абраменко ОО, Хачатрян АХ, Мельников АВ, Первачук ОІ. В: Динаміка спеціальної фізичної підготовленості військовослужбовців технічного забезпечення військ. В: Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. 2023;4(163), с. 74–82. [http://dx.doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04\(163\).14](http://dx.doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04(163).14).
2. Інструкція з фізичної підготовки в системі Міністерства оборони України. Наказ Міністра оборони України від 05.08.2021 р. № 225. Київ, 2021. 234 с.
3. Климович ВБ, Курбакова СМ, Ольховий ОМ. Вплив системи фізичної підготовки на рівень побічних показників фахової працездатності випускників-артилеристів. Український журнал медицини, біології та спорту. 2017;1:215–9.
4. Ольховий О, Климович В, Романчук С. Оптимізація системи фізичної підготовки курсантів. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2016;2:38–42.
5. Первачук О., Одеров А., Гунченко В. та ін. Взаємозв'язок військово-професійної підготовки та фізичної підготовленості військовослужбовців. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк, 2024;1(65):10-17. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2024-01-10-17>.
6. Петрачков О. Аналіз взаємозв'язку між фізичною та професійною підготовленістю у військовослужбовців різних військових спеціальностей. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2007; 4: 67-69 [Ukrainian].
7. Шиян Б. М., Єдинак Г. А., Петришин Ю. В. Наукові дослідження у фізичному вихованні та спорті : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Друкарня «Рута», 2012. 280 с.
8. Klymovych, V., Oderov, A., Romanchuk, S., Dunets-Lesko, A., Liudovyk, T., Lishchuk, V., Baldetskiy, A. (2021) Combat army system – as a means of increasing and improving the physical fitness of servicemen of the armed forces. Bulletin of

the Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Physical education, sports and human health. Vol. 22 (2021). pp. 5-10. <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2021-22.15-10>.

9. Oderov A., M.Korchagin, S.Romanchuk, et.al. Correlation of Physical Fitness and Professional Military Training of Servicemen. SportMont Journal. 2020; 18(2): 79-82. <http://dx.doi.org/10.26773/smj.200612>.

10. Oderov, A., Romanchuk, S., Kuznetsov, M., Dunets-Lesko, A., Lesko, O., Olkhovyi, O. (2017). Innovative approaches for evaluating physical fitness of servicemen in the system of professional training. J. of Physical Education and Sport, 17 (Suppl. Issue 1), 23-27.

11. Romanchuk S., Nebozhuk O., Oderov A., Lesko O., Pylypchak I. et.al. Analysis of the dynamics of physical development of cadets as a result of the application of crossfit equipment. Slobozhansky scientific and sports bulletin. 2022; 26 (4): 133-140. <https://doi.org/10.15391/snsv.2022-4.006>.

References

1. Hunchenko VO, Yuriev SO, Romanchuk SV, Tsepliaiev YuV, Ivakin TA, Abramenko OO, Khachatryan AKh, Melnikov AV, Pervachuk Ol. V: *Dynamika spetsialnoi fizychnoi pidhotovlenosti viiskovosluzhbovtiv tekhnichnoho zabezpechennia viisk [Dynamics of special physical fitness of servicemen of technical support of troops]*. V: Naukovy chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P.Drahomanova. 2023;4(163), s. 74–82. [http://dx.doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04\(163\).14](http://dx.doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.04(163).14) [Ukraine].

2. Instrukttsiia z fizychnoi pidhotovky v systemi Ministerstva oborony Ukrainy (2021) [Instruction on physical training in the system of the Ministry of Defense of Ukraine]. Order of the Minister of Defense of Ukraine 05.08.2021, № 225, Kyiv. 234 p. [Ukraine].

3. Klymovych VB, Kurbakova SM, Olkhovyi OM. Vplyv systemy fizychnoi pidhotovky na riven pobichnykh pokaznykiv fakhovoi pratsezdatsnosti vypusknnykh-artylerystiv [Influence of the physical training system on the level of side indicators of professional performance of artillery graduates]. Ukrainnyi zhurnal medytsyny, biolohii ta sportu. 2017;1:215–9 [Ukraine].

4. Olkhovyi O, Klymovych V, Romanchuk S. Optymizatsiia systemy fizychnoi pidhotovky kursantiv [Optimization of the physical training system for cadets]. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu. 2016;2:38–42 [Ukrainian].

5. Pervachuk O., Oderov A., Hunchenko V. ta in. Vzaïmozv'язok viiskovo-profesiïnoi pidhotovky ta fizychnoi pidhotovlenosti viiskovosluzhbovtiv [Interrelation of military professional training and physical fitness of servicemen]. Fizychno vykhovannia, sport i kultura zdorovia u suchasnomu suspil'stvi. Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky. Lutsk, 2024;1(65):10-17 <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2024-01-10-17> [Ukrainian].

6. Petrachkov O. Analiz vzaïmozv'язku mizh fizychnoiu ta profesiïnoi pidhotovlenistiu u viiskovosluzhbovtiv riznykh viiskovykh spetsialnostei [Analysis of the relationship between physical and professional fitness in military personnel of different military specialties]. Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu. 2007; 4: 67-69 [Ukrainian].

7. Shiyani, B. M., Iedynak, G. A., Petryshyn, Yu. V. (2012). Naukovi doslidzhennia u fizychnomu vykhovanni ta sporti [Scientific research in physical education and sports]. PE Oyum Publishing House, Kamianets-Podilskyi. p. 280 [Ukraine].

8. Klymovych, V., Oderov, A., Romanchuk, S., Dunets-Lesko, A., Liudovyk, T., Lishchuk, V., Baldetskiy, A. (2021). Combat army system – as a means of increasing and improving the physical fitness of servicemen of the armed forces. Bulletin of the Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko Vol. 22 (2021). pp. 5-10. <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2021-22.15-10> [Ukraine].

9. Oderov A., M.Korchagin, S.Romanchuk, et.al. Correlation of Physical Fitness and Professional Military Training of Servicemen. SportMont Journal. 2020; 18(2): 79-82. <http://dx.doi.org/10.26773/smj.200612> [Montenegro].

10. Oderov, A., Romanchuk, S., Kuznetsov, M., Dunets-Lesko, A., Lesko, O., Olkhovyi, O. (2017). Innovative approaches for evaluating physical fitness of servicemen in the system of professional training. J. of Physical Education and Sport, 17 (Suppl. Issue 1), 23-27 [Romania].

11. Romanchuk S., Nebozhuk O., Oderov A., Lesko O., Pylypchak I. et.al. (2022). Analysis of the dynamics of physical development of cadets as a result of the application of crossfit equipment. Slobozhansky scientific and sports bulletin, 26(4), 133-140. <https://doi.org/10.15391/snsv.2022-4.006> [Ukrainian].